

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования «Барановичский государственный университет»
Студенческое научное общество БарГУ

СОДРУЖЕСТВО НАУК. БАРАНОВИЧИ-2016

Материалы XII Международной
научно-практической конференции
молодых исследователей

(Барановичи, 19—20 мая 2016 года)

В трёх частях

Часть 1

Барановичи
БарГУ
2016

В часть 1 сборника материалов XII Международной научно-практической конференции молодых исследователей «Содружество наук. Барановичи-2016» включены материалы докладов по актуальным проблемам различных научных направлений: филологические науки (русский, белорусский языки); лингвистика (английский, немецкий языки); методика преподавания иностранного языка, правоведение.

Сборник адресован преподавателям и студентам учреждений высшего образования, магистрантам, аспирантам.

Редакционная коллегия:

А. В. Никишова (гл. ред.), А. В. Прадун, В. Н. Кременевская (отв. секретари),
О. Н. Фенчук, Т. М. Пучинская, А. А. Савко, Н. А. Егорова, М. В. Андрияшко

Рецензент

кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой германских языков факультета международных отношений Белорусского государственного университета М. Ф. Арсентьева

Список цитируемых источников

1. Хакимзянова Д. Ф. Семантическая деривация глаголов физического воздействия на объект в русском, татарском и английском языках : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Казань, 2008. 209 с.
2. Словарь русских народных говоров: 1965—2007. М. ; СПб. : Изд-во Акад. наук СССР : Ин-т лингвист. исслед. РАН. Вып. 3. 360 с.
3. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. URL: <http://ruscorpora.ru/> (дата обращения: 15.02.2016).
4. Словарь русских народных говоров: 1965—2007. С. 154.

УДК 82-312.9Рублеўская

І. М. Мандрыкава

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

ФАНТАСМАГОРЫЯ ЯК ВЫЯЎЛЕННЕ ЖАНРАВАЙ ДЫНАМІКІ Ў РАМАНАХ Л. РУБЛЕЎСКОЙ

Уводзіны. Творы Л. Рублеўскай папулярызуюць беларускую гісторыю. Письменніца імкнецца высветліць жыццёва важныя пытанні ў актуальнай для сучаснага чытача форме. Яе проза вызначаецца актыўным выкарыстаннем гістарычнага і авантурна-прыгодніцкага жанраў. Творчасць Л. Рублеўскай з’яўляецца прадметам даследавання такіх літаратуразнаўцаў, як Л. Алейнік, Г. Аўласенка, А. Бельскі, Г. Зенава, Т. Кабржыцкая, К. Кушнарова і інш. Актуальным з’яўляецца даследаванне жанравай дынамікі ў празаічных творах Л. Рублеўскай, вызначэнне жанравых прыкмет фантасмагорыі ў раманах «Авантур» аб прыгодах Пранціша Вырвіча.

Метады даследавання заснаваны на гісторыка-літаратурным і параўнальна-супастаўляльным падыходах да вывучаемага матэрыялу. Аб’ектам даследавання з’яўляецца фантасмагорыя як выяўленне жанравай дынамікі ў раманах Л. Рублеўскай. У якасці літаратурнага матэрыялу выбраны раманы «Авантуры Пранціша Вырвіча, шкаляра і шпега», «Авантуры студыёзуса Вырвіча», «Авантуры драгуна Пранціша Вырвіча».

Асноўная частка. Па словах Л. Рублеўскай, У. Караткевіч склаў рамантычны вобраз рыцарскай Беларусі, прывабнай для цэлага пакалення маладых гараджан. Кнігі пісьменніка-класіка папулярныя да нашага часу, але ў сучаснай літаратуры з’яўляюцца новыя прыярытэты. У свеце з «віруснай» хуткасцю распаўсюджваецца гістарычнае фэнтэзі як жанр альтэрнатыўнай гісторыі. Узнікае заканамернае пытанне: як у эпоху постмодэрна літаратура прыцягвае ўвагу да беларускай гісторыі? [1, с. 16]. Новым жанрам сучасных беларускіх раманаў з’яўляецца фантасмагорыя. Як адзначана ў «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы», «фантасмагорыя — 1. Прывіды, вычварныя малюнкі, што бачацца чалавеку ў хваравітым сне. Нешта нерэальнае, што існуе толькі ў марях, ва ўяўленні. 2. Фантасмагарычныя карціны, якія атрымліваюцца з дапамогай розных аптычных прыстасаванняў» [2, с. 325]. Даследчык У. Даль прапануе наступнае вызначэнне фантасмагорыі: «искусство изображать призраки, видения или воздушные картины посредством зеркальных отражений» [3, с. 323].

Аўтар Д. Марціновіч, на чыю думку спасылася Л. Рублеўская, вызначае перыяды ў развіцці беларускай гістарычнай прозы і аналізуе выкарыстанне пісьменнікамі элементаў фантасмагорыі. Асобнай старонкай лічыцца творчасць У. Караткевіча, у чыіх раманах, «асабліва калі ён піша не пра XIX стагоддзе, амаль няма рэальных дзеючых асоб. У рамане “Хрытос прыямліўся ў Гародні” згадваецца спачатку рэальны вялікі князь літоўскі Жыгімонт, а пасля пайшла фантазія, фантасмагорыя» [4]. Наступны перыяд звязваецца Д. Марціновічам з канцом 1980-х — пачаткам 1990 гг., «калі высветлілася, што ў нас амаль нічога не вядома пра нацыянальную гісторыю, і патрэбна гэтую белую пляму запаўняць. Тады пачалі тварыць і В. Чаропка, і Г. Далідовіч, і Л. Дайнека. Яны прадстаўлялі ўвазе чытача сваю гісторыю Беларусі. Тады фантасмагорыя была не патрэбна, мы павінны былі ведаць факты» [5]. Сучасная проза складае трэці перыяд, калі «зноў стала запатрабавана фантасмагорыя» [6]. Думка пра мастацкую значнасць фантасмагорыі ў наш час уяўляецца актуальнай, паколькі сучасныя пісьменнікі даволі актыўна выкарыстоўваюць эстэтычны патэнцыял фантастыкі, фэнтэзі, фантасмагорыі.

Празаічныя творы Л. Рублеўскай вызначаюцца мастацкай поліфаніяй. Ёю пазначана найперш жанравая прырода раманаў аб прыгодах Пранціша Вырвіча. Гэта, бясспрэчна, авантурна-прыгодніцкія і ў пэўнай ступені фантасмагарычныя творы. Паводле насычанасці экскурсамі ў гісторыю Беларусі галоўных герояў рамана і самога аўтара можна вызначыць як раманы ў пэўным сэнсе гістарычныя. Аднак у жанравых адносінах раманы ўяўляюць перш за ўсё сумяшчэнне прыгодаў і фантасмагорыі.

У першых дзвюх частках уплыў фантасмагорыі большы. У першай кнізе «Авантуры Пранціша Вырвіча, шкаляра і шпега» асабліва шмат мастацкага вымыслу, фантазіі. Письменніца піша пра мэтазгоднасць выкарыстання «фантасмагорыі на тэму гісторыі»: «Мой даўні сааўтар, гісторык В. Скалабан, пра вымысел у мастацкіх творах казаў: “Дапушчальны”. Галоўнае, каб для фантазіі аўтар склаў праўдападобны фон. А калі ў маім рамане “Авантуры Пранціша Вырвіча” па Слуцку XVIII стагоддзя едзе гэтакі танк на паравым рухавіку, зроблены па схемах Леанарда да Вінчы, гэта, канешне, гістарычнае фэнтэзі, але я сабрала дастаткова фактаў: падобныя эксперыменты ў той час у Еўропе праводзіліся» [7]. Аўтар ўводзіць у змест першай кнігі вобраз фантастычнай істоты — жалезнай машыны ў выглядзе чарапахі: «Дождж ліў, жалезная пачвара, дыхаючы агнём, з рэвам паўзла па Слуцку, месцічы зачынялі шыбы

і чыталі малітвы. Пра тое, што робіцца ў князевым замку, даўно хадзілі самыя жудасныя чуткі, і калі адтуль выпаўз цмок, гэта нікога не здзівіла. Мяшчучкі лёгка паверылі б у тое, што падобнае аблічча прыняў сам князь» [8, с. 158].

Вобраз фантастычнай істоты надае твору загадкаваасць і казачнасць. «Жалезная чарапах» сцірае мяжу паміж рэальнасцю і вымыслам, узнікае мастацкі «іншасвет», у якім фантастычная «жалезная пачвара» служыць на карысць добра. Вобраз «дэманскай машыны» ў рамане «Авантуры Пранціша Вырвіча, шкаляра і шпега» скразны. Ён нагадвае казкі, у якіх героі перамагаюць зло, маючы вернага сябра, — каня. Героі сучасных раманаў, нават вандруючы па XVIII ст., карыстаюцца падтрымкай свайго «жалезнага» памочніка, «цмока», «чарапахі», якая не толькі наганяе страх на гараджан, але і можа пры неабходнасці страляць з пісталета або з мініяцюрнай гарматы. «Беларускі цмок-людажэр» здолеў стварыць «мясцовы Апакаліпсіс», прынесці вайсковую славу сваім гаспадарам — Пранцысю, Лёдніку і Пфальцману.

Элементы фантасмагорыі прысутнічаюць і ў абмалёўцы вобразаў дзеючых асоб. Адзін з галоўных герояў твора — змрочны доктар-алхімік Бутрым Лёднік, сын полацкага гарбара. Ён атрымаў выдатную адукацыю: скончыў з залатым медалём Полацкі калегіум, факультэт мастацтваў у Празе, паступіў на медыцынскі факультэт у Лейпцыг. Асноўным заняткам алхіміка стала здабыванне філасофскага каменя, імкненне ператварыць жалеза і волава ў золата. За высокую мэту жыцця давялося заплаціць не толькі грашыма, але і ўласнай свабодай. Мастацкая прастора, у якой існуе Лёднік і яго сябры, напоўнена загадкавымі і незразумелымі прадметамі: «Вакол іх грукасціліся прыстасаванні, неабходныя для астранамічна-астралагічна-медычных рытуалаў, мелася нават невялікая падзорная труба, усталяваная на трох дрогкіх ножках, як пачварная жамярына» [9].

Чароўная Сільфіда — прыклад жаночасці і прыгажосці, дама сэрца доктара-алхіміка Лёдніка. Ідэал жанчыны мае штосьці незямное, лёгкае, узвышанае. Так узнікае вобраз Сільфіды. Як тлумачыць аўтар, Сільфы і Сільфіды — гэта «элементы паветра, па-сяброўску настроеныя да людзей, і нават былі выпадкі, калі яны запрашалі звычайнага чалавека пажыць на сваіх паветраных астравах» [10]. Сільфіда — адначасова і містычная істота, і зямная шматпакутная жанчына, і амаль казачная герціня, безабаронная ахвяра Гераніма Радзівіла, замураваная ў непрыступны замак. Пранцысь і Лёднік выратаўваюць Сільфіду. Жорсткі князь Радзівіл думае, што гэта крылатая дзева, якая можа прынесці яму славу: «Крылы ейныя мне без патрэбы! Зрабі, как усміхалася і не губляла прытомнасць!.. А зараз мне трэба, каб гэты... дух змог устаць на зямныя ногі, і не кульгаючы, з прыемным выразам твару, прайшоў туды, куды я захачу!» [11]. У рэальным жыцці Сільфіда — панна Саламея Рэніч, якая пры неабходнасці можа даволі ўпэўнена пастаяць і за сябе, і за сяброў: «Ватман памкнуўся ўхапіць рамфею — і атрымаў ад Чароўнай Дамы такога выпятка ў яшчэ адно не самае прыстойнае месца, што паляцеў услед за рэліквіяй» [12]. Аўтар малое шматграннасць асобы жанчыны, шырокі дыяпазон яе духоўных магчымасцей: ад паветранай безабароннай дамы да дзейснай і актыўнай асобы.

Магутны князь Геранім Радзівіл, герой другога плана, малюецца як сапраўдны арыстакрат у сармацкім строі, але яго знешнасць нагадвае «пракаветнага Кашчэя, людажэрнае паганскае бовства пушчы» [13]. Аўтар Л. Рублеўскай пераплятае рэальнае, фантастычнае і гістарычнае ў развіцці падзей, інтрыгуе чытача незвычайнымі калізіямі, тонкім гумарам, маляўнічымі экскурсамі ў гісторыю, калі жылі князі, алхімікі, рыцары і чароўныя дамы.

У другой кнізе «Авантуры студыёзуса Вырвіча» элементы фантасмагорыі праяўляюцца ў змаганні героя з цмокам: «Так, ён быў там! Самы сапраўдны жывы цмок... Святло скупа прасявалася на яго скрозь маленькія вокны ў столі. Які ён быў велізарны! І нейкі... Нібыта пакрыты плесняй. Бляклія вочы, як сляпыя — а дзе ж у іх агонь? Дый з пашчы агню не паказвалася... Затое пашча здаровая! Палова Пранціша ў яе дакладна б змясцілася. Галава цмока была падобная адначасова і на змяіну, і на вялізную конскую. А што найбольш дзіўна, не было і крылляў! Можна, яны проста складзеныя, як у кажана? Лускі таксама, наколькі Вырвіч разгледзеў, не мелася — зморшчаная блякла-брунатная скура» [14, с. 161].

У трэцяй кнізе Л. Рублеўскай «Авантуры драгуна Пранціша Вырвіча» [15] на першы план выходзяць уласна авантурныя прыгоды герояў. Падзеі разгортваюцца вакол пэўнага артэфакта, на гэты раз — вакол кароны святога Альфрэда, украдзенай з англійскай скарбніцы падчас рэвалюцыі, што прывяла да ўлады Кромвеля.

Заклучэнне. Жанр прыгодніцкага рамана ў творах Л. Рублеўскай мае развіццё. Жанравая дынаміка праяўляецца ў шырокім выкарыстанні гістарычнага матэрыялу ў спалучэнні з прыгодамі і фантасмагорыяй. «Авантуры» Пранціша Вырвіча і змрочнага алхіміка Баўтрамея Лёдніка карыстаюцца папулярнасцю. Раманы атрымалі шмат прыхільнікаў сярод людзей розных прафесій і ўзростаў. Фантасмагарычныя карціны, намалёваныя ў «Авантурах», прывабліваюць чытача загадкаваасцю і таямнічасцю.

Спіс цытуемых крыніц

1. Рублеўская Л. І. Фантасмагорія на тему історыі. Мн : Савец. Беларусь, 2013. 45 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. ; пад агул. рэд. К. К. Атраховіча (К. Крапівы). Мінск : БелСЭ, 1984. Т. 5. 450 с.
3. Даль В. И. Большой иллюстрированный словарь русского языка: современное написание. М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2008. 349 с.
4. Рублеўская Л. І. Фантасмагорія на тему історыі. С. 20.
5. Там же.
6. Там же.
7. Там же. С. 18.
8. Рублеўская Л. І. Авантуры Пранціша Вырвіча, шкаляра і шпега : роман прыгодн. і фантасмагар. Мінск : Рэд. газ. «Звязда», 2012. 272 с.
9. Там жа. С. 123.
10. Там жа.
11. Там жа. С. 111.
12. Там жа. С. 246.
13. Там жа. С. 98.
14. Рублеўская Л. І. Авантуры студыёзуса Вырвіча : роман прыгодн. і фантасмагар. Мінск : Рэд. газ. «Звязда», 2014. 320 с.
15. Рублеўская Л. І. Авантуры драгуна Пранціша Вырвіча : роман прыгодн. і фантасмагар. Мінск : Рэд. газ. «Звязда», 2014. 320 с.